

AKADEMİK DERGİSİ

ANKARA 2019 (ARALIK) - Sayı: 7 - s. 161-184

Gönderilme Tarihi: 04.11.2019, Kabul Tarihi: 02.12.2019

■ AYET VE HADİSLER BAĞLAMINDA ŞEFAAT KAVRAMI

The Intercession in the Context of the Verses and Hadith

Dr. Öğr. Üyesi

AZAT TOKTONALİEV

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

orcid.org/0000-0003-2968-1922

azattoktonaliev@mku.edu.tr

Öz

Şefaât kavramı genel bir düşünceyi kapsadığından geçmişten günümüze İslam âlimleri tarafından tartışıla gelmiş bir mefhumdur. Şefaât ile ilgili olarak kıyamette Müslümanların durumları ve onların arasından bir grup insanın hesapsız cennete girmeleri, kendilerine cehennemin icap ettiği kavime şefaât edilmesi ve cennete girenlerin oradaki derecelerinin yükselmesi gibi bazı hususlar tartışılmıştır. Hz. Peygamber hariç şehitlerin, evliyanın ve bu gibi mübarek zatların şefaâtini kabul edenler olduğu gibi bir de bu tür şefaâtin olmayacağını savunanlar da vardır. Bununla birlikte hadislerin içerisinde aslında şefaâtin aynı zamanda Hz. Peygamber'e verilecek bir yetki olduğuna dair birtakım rivayetlerin varlığı, bizim bu kavramı daha sağlıklı tahlil etmemizi sağlayan önemli bir etkidir. Özellikle tasavvufçular tarafından şefaât kavramının ahiretin en önemli olgusu fonksiyona sahip olduğu sorusu şefaât düşüncesinin daha içinden çıkılmaz hale sokmaktadır. Şefaâtin sadece Allah'a mahsus olduğuna dair ayetlerin yanında bazı ayetlerin de Allah tarafından Hz. Muhammed'e verilecek bir yetki olarak algılanıyor olması da bizim bu kavramı daha iyi irdelememizi gerektiren bir durumdur. Bu kavramı ayet ve hadislerin tümünü gözden geçirerek ortaya konulması makalemizin sınırları göz önünde bulundurulduğunda imkânsız görünmektedir. Bu nedenle şefaâtin kabulüne veya reddine yol açan temel tartışma örnekleri ve daha ziyade mutasavvıfların bu konudaki fikir ve görüşleri üzerinden irdelenmiştir. Ayrıca bizim bu çalışmamızda şefaât kavramının kelime ve ıstılah anlamları verilmeye ve başta Kur'an ve Hz. Peygamber'in hadisleri olmak üzere ulemanın görüşleri esas alınarak tartışmalar yapılmaya çalışılmıştır. Bu kavramı, iyilik yapma ya da hayra vesile olma konusunda yardımcı olma gibi bazı hususlar ile bağlantılı olarak dünyevî açıdan da izah etmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Hz. Peygamber, Tasavvuf, Şefaât, Ahiret,*

Abstract

Intercession is a conception which has been discussed by Muslim scholars because it involves a general notion. Some issues about intercession as the statement of Muslims in the Last Judgement, going to Heaven without questioning, interceding to whom going to Hell, and degree raising in Heaven has been argued. There are peoples who accept the intercession of martyrs, mahatmas, and blessed person, and who defend nonexistence of this kind of intercession. The existence of some reports about that intercession was given to Prophet Muhammad as an authorization is an important factor which helps to well analyze this term. Especially the question of whether the concept of intercession has a function in the Hereafter makes the idea of intercession more inextricable. Besides verses about the intercession belongs to only Allah, there are some verses about intercession is given to Prophet Muhammad as an authorization by Allah, and this case necessitates to analyze the intercession

better. Considering the limits of the article, it seems impossible to put forward this term by reviewing all of the verses and, hadiths. For this reason, the main arguments about the acceptance or rejection of the intercession are examined through the ideas, and opinions of the Sufis. In addition to this study, the word meaning, and technical term of intercession are tried to be given, and discussions were made on especially the basis of Qur'an, and hadiths, the views of the scholars, as well. This concept has been tried to be explained from a worldly point of view in a connection with some issues such as doing favors, and conducing to goodness.

Keywords: *The Judgment Day, Prophet, Tasawwuf, Intercession .*

Giriş

Şefaât; terim olarak “Kıyamet gününde peygamberlerin ve kendilerine izin verilen sâlih kulların müminlerin bağışlanması için Allah katında niyazda bulunmasıdır.”¹ Şefaât, Kur’an ve Hadislerle sabittir. Akîde (inanç) meseleleri içerisinde yer alan bu kavram birçok ayette zikredilmiştir. Hem şefaât edecek olanları hem de kendilerine şefaât edilecek olanları ancak Allah tayin eder. Çalışmanın konusu olan şefaât kavramıyla ilgili şefaati kabul edenler ile etmeyenlerin de görüşleri değerlendirilmeye alınacaktır.

Her ne kadar şefaatin varlığı ve meşru olması ya da olmaması ile ilgili bazı ihtilaflar söz konusu ise de asıl olan şefaât hakkının kime ve ne şekilde verilmesi meselesidir. Zira şefaât kavramına yüklenen anlamlara bakıldığı zaman, ileride bu fikirlerin Kur’an ve hadislere dayandığı anlaşılacaktır. Ulaştığımız temel kaynaklarda karşılıklı tartışmadan ziyade genellikle şefaatin türleri ve onu gerçekleştirmeye ehil olanlar hakkında söz edilmektedir. Bu makalede şefaâtle ilgili onun şerî olup olmadığıyla ilgili farklı görüşleri izah etmeye gayret ettik. Özellikle şefaati hem dünyevî hem de uhrevî olarak iki kategoride değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Şefaât

el-Ezherî'nin *Tehzîb*'inde El-Munzirî Ebu'l-Heysem'den rivayeten;

من يشفع شفاعة حسنة يكن له نصيب منها² ayetini okuyup, bu kelimenin sözlükte “Herhangi bir amelin artması ve ziyade olması” anlamına geldiğini söylemiştir. Ayrıca bu kelimenin; “عين شافعة”, yani; Çift gören göz anlamına geldiğini de ifade etmişlerdir. Buna örnek olarak şiirde de “فاليوم قد شفعت لي الأشباح” yani; “Gözümün zayıflığından tek kişiyi çift görüyorum” şeklinde ifade edilmiştir. Yine el-Munzirî; “الشفعة” kelimesinin de artma ziyadeleşme anlamına geldiğini söylemiştir. Birisinden bir şeyi istemen üzerine kendinde mevcut olan şeye ilave olarak bir şeyin

¹ Mustafa Alıcı, “Şefaât”, *DİA*, c. 38, İstanbul 2010, s. 411.

² Nisa, 4/85.

eklenmesi sonucu o mevcut olan şeyin artması demektir. Yani daha önce tek olan şeye bir şeyin eklenmesiyle ziyadelik kazanması anlamına gelir. Ebu Ömer'in, Müberret ve S'aleb'ten rivayet ettiği bir haberde "الشفاعة" kelimesinin "dua" anlamına geldiğini de söylemişlerdir." Nitekim Kur'an'da; "من ذا الذي يشفع عنده إلا بإذنه" ayetini delil göstermişlerdir. Leys'e göre sayılarda çift anlamındadır. Mesela; "Tek idi başka bir şeyle çiftleştirdim" Aynı kökten türeyen özneye ise; "الشافع" yani başka birisi için aracı olan ve isteyendir demiştir. "ناقة شفوع, Bir sağımda iki kap dolduran deve" ve "شفعة الضحى" için ise "İki rekât kuşluk namazıdır" anlamındadır.³ İmam Zebîdî, bu kelimenin çift anlamına geldiğini ifade etmiştir. Yani, daha önce bir şey tek iken onun sonradan çift hale gelmesidir. Zebîdî'nin sözlüğünün başka bir yeride, "انه ليشفع علي, yani o (düşmanlığa karşı) bana yardım edecektir" şeklinde geçmiştir.⁴

İbn Fâris,⁵ İbn Manzûr,⁶ Cevherî,⁷ İbn Sîde⁸ ve Fîrûzâbâdî⁹ gibi lügat âlimleri yukarıdaki tanımlara benzer açıklamalarda bulunmuşlardır. Ancak Feyûbî, bu kelimenin bir vesile ile talepte bulunmak anlamını ifade ettiğini söylemiştir.¹⁰ Halil b. Ahmet, birine aracı olmak ya da yardımcı olmak¹¹ anlamına geldiğini söylemiştir. Düreyd de bu kelimenin anlamı ile ilgili Feyûbî'nin açıklamasına benzer şekilde herhangi birine vesile olmak anlamına geldiğini ifade etmiştir¹²

³ Ebû Mansûr Muhammed bin Ahmet el-Ezherî, *Tehzîbü'l-luga*, tahk.: Komisyon, Dâru'l-Mısriyye, Mısır ts., c. 1, s. 436-437.

⁴ Muhammed Murtaza Zebîdî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiru'l-kâmûs*, tahk.: Abdualim Tahâvî, yy. Kuveyt 1984, c. 21, s. 279, 281- 287.

⁵ Ebu'l-Hüseyn Ahmet b. Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa*, tahk.: Abdüsselam Muhammed Harun, Dâru'l-Fikr, Beyrut ts., c. 3, s. 201.

⁶ Ebu'l-Fazil Cemalettin Muhammed b. Mükrim b. Manzûr, *Lisân'ül-Arab*, Dâr'ü-Sadır, Beyrut ts., c. 8, s. 183.

⁷ İsmail b. Hamma'd el-Cevherî, *Tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*, tahk.: Ahmet Abdulgaffar el-Attâr, Dâru'l-İlim, Beyrut 1956, c. 3, s. 1238.

⁸ Ali b. İsmail b. Sîde, *el-Muħkem ve'l-muħtû'l-a'zam*, tahk.: Komisyon, M'ahadu'l-Mahtûtât, Mısır 1958, c. 1, s. 233.

⁹ Muhammed b. Yakup Feyruzâbâdî, *el-Bahrü'l-Muħit*, Müesseses er-Risâle, tahk.: Muhammed Naîm, yy., Lübnan 2005, s. 733.

¹⁰ Ahmet b. Muhammed b. Ali el-Feyûbî, *el-Misbâhu'l-Münîr*, Maktabatü Lübnan, yy., Beyrut 1987, s.121.

¹¹ Halil b. Ahmet el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-Ayn*, tahk.: Abdülhamit Handâvî, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, yy., Beyrut 2003, c. 2, s. 342.

¹² Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasan b. Düreyt, *Cemheretü'l-luga*, tahk.: Remzî Münîr, Dâru'l-İlm, Beyrut 1987, c. 3, s. 869.

1.1. Şefaât Kelimesinin İstılah Anlamı

Bu kelimenin, İslam âlimleri tarafından birbirine çok yakın tarifleri yapılmıştır. Ama burada sadece birkaç tanesine değinilecektir.

b. Kâdı Abdülcebbar; “Birisinden başka birisi için yararlı olmasını istemek ya da ondan zararı def etmesini talep etmektir.” Râgıp el-Esfahânî; “Birisine vesile ya da yardımcı olmak kastıyla katkıda bulunmaktır. Bunun en çok kullanıldığı yer ise, daha üstün olanın kendinden mertebe ve hürmet bakımından aşağıdakilere (yardım) etmek içindir.” şeklinde ifade etmişti¹³ İbnü'l-Esîr; “Günahlar ve birtakım suçlardan dolayı (kendisinin)bağışlanmasını istemesidir.”¹⁴ İbn Teymiyye, Hasan, Mücahid, Katâde ve Zeyd'in dediği gibi ; “Faydayı hak eden kimseye onu vererek ve zarardan uzak olmayı hak eden kimseye de ondan o zararı def ederek Allah'ın ve Resulü'nün sevdiği tarzda hayırda yardımcı olmaktır.”¹⁵ şeklinde ifade etmişlerdir.

Tahânevî'nin *Keşşâf*'ında, bu kelimenin sözlük anlamından ziyade istılah anlamı verilmiş ve İmam Nevevî'nin şefaât ile ilgili görüşleri açıklanmıştır. “Şefaât, başka birisi için ondan zararların defi ve hayırlı amellerin celbi için tazarru ederek (Allah'tan) istekte bulunmaktır.”¹⁶ Yani burada bir Müslümanın herhangi bir Müslüman kardeşinin dünya ve ahiret hayatında saadete ermesi için Allah'a dua etmesidir. Zira ahirette Müslümanın akıbeti dünyadaki yaşantısına bağlıdır.

2. Şefaât ile İlgili Ayetler'in Yorumlanması

Şefaati reddedenler onun batıl ve hurafe olduğunu zikrederek bazı ayetleri delil getirmişlerdir. Bunlardan birkaçı şunlardır. Cahiliye

¹³ er-Râgıp el-İsfahânî, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'an*, tahk.: Safvân Adnân Davudî, Dâr el-Kalem, Dimaşk 2009, s. 457-458.

¹⁴ Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el- Cezerî b. el-Esîr, *en-Nihâye fi garibi'l-hadisave'l-eser*, tahk.: Ahmet b. Muhammed el-Harrât, İdâre Şu'un el-İslâmiyye, Katar ts., c. 2, s. 2181.

¹⁵ Ahmet b. Abdüsselam b. Abdülhalim b. Teymiyye, *Mecmû'a-i Fetâvâ*, tahk.: Abdurrahman Muhammed b. Kasım, Mecmaâ el-Melik Fahd el-Mushaf eş-Şerif, Vizâre Şu'un el-İslâmiyye, Medine 2004, c. 7, s. 65.

¹⁶ Muhammed b. Ali Tehânevî, *Keşşâfû istılahâti'l-fümûn ve'l-ulûm*, tahk. Ali Dahrûc, Maktabatü Lübnan, Beyrut 1996, c. 1, s. 1034.

müşriklerinin melekleri¹⁷ kendileri için şefaathçiler¹⁸ olarak tasavvur ettikleri görülmektedir. Buna karşı gelenler de ayette geçen: “Hiç kimse” ifadesinden yolca çıkarak, kıyamette hiçbir zaman şefaatin olmayacağını söylemektedirler.¹⁹ Oysaki buraya kadar anlamını verdiğimiz ayetler şefaatin nefyi için gelen ayetlerin bir kısmıdır. Bunlara benzer ayetler de Yahudiler ile ilgili nazil olan ayetlerdir. Bunların dışından bir de onu ispat eden (onaylayan) ayetler vardır. Bu ayetlerde şefaatin ne şekilde ve hangi durumlarda fayda etmeyeceği ifade edilmiştir. Yoksa şefaatin tümünden batıl ya da hurafe olduğuyla ilgili ne ayet ne de hadis vardır. Aksine hem Kur’an’da hem de hadis-i şeriflerde şefaatin gerçekliği ile ilgili bir sürü delil vardır. Başka ayetlerde de²⁰ şefaatin sadece Allah’a ait ve O’nun izni ile tahakkuk edeceği ile ilgili bazı istisnaî durumlar söz konusudur. Hâhız b. Kesîr Zuhruf Sûresi’nin şefaath ayeti ile ilgili; “Şefaath etmeye güç yetirmekten aciz olanlar kendilerine tapılan putlardır, ancak buna ehil olanlar şunlardır ki hakikate basiret ve bilgi ile tanık olanlardır. İşte bu gruptakiler Allah’ın izniyle şefaath edebileceklerdir.”²¹ demektedir.

Şefaath’in kelime ve ıstılah anlamlarından yola çıkarak onun dünyevî ve uhrevî anlamları ihtiva etmesi üzerinde yorumlar yapmaya çalışacağız. Dinsel anlamda kullanılan her hangi bir kavramın vaz edilmiş anlamı üzerinde yorum yapmak için öncelikle onun kelime anlamının üzerinde durmakta fayda vardır. Dolayısıyla bir sonraki kısımda önce bu kelimenin dünyevî anlamını verildikten sonra uhrevî anlamına geçilecektir

2.1. Dünyadaki Şefaatin Çeşitleri

Şefaath, olumlu ve olumsuz olmak üzere iki çeşittir. Olumlu (hasen) olana gelince, bir şefaathçinin başka birisinden zararı def etmesi, mazluma yapılan zulmü engellemesi ve iyiliği hak etmiş birisi için o iyiliği

¹⁷ Necim, 53/26; Enbiya, 21/28.

¹⁸ Zuhruf, 43/86; Meryem, 19/87; Taha, 20/109; Sebe, 34/23; Yasin, 36/23; Şuara, 26/100; Yunus, 10/18; En’am, 6/94; Rum, 30/13.

¹⁹ Yunus, 10/3.

²⁰ Bakara, 2/255; Enbiya, 21/26-28; Taha, 20-105-109; Zuhruf, 43/86; Necim, 53/36.

²¹ Hâfız İmâdu’d-dîn abu’l-Vefâ İsmail b. Kesir Dimaşkî, *Tefsîru’l-Kurân’i-Azîm*, tahk.: Komisyon, Müessesesi-i Kurtuba, Kahire 2000, c. 13, s. 331.

celp etme konusunda ne kendisi ne de başkasının zarar görmesidir. Yapılması tavsiye edilen şefaath türü ile ilgili Kur'an'da, "İyilik yapma ve takvalıkta (birbirinize) yardımlaşın"²² buyrulmuştur. Yardım eden (Şefî), yapılan amelden ötürü yardım edilenin sevabına ortak olacaktır. Bu konu ile ilgili Ayet'te; "Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter"²³ buyrulmuştur. Bir Müslüman'ın başka bir Müslüman kardeşi için yaptığı gıyabî duası da bu gruptandır.²⁴

Ahmet Kalkan konuyla ilgili; "Hasene olan şefaath, insanların iyiliği için onların faydasına uğraşmak, onlardan zararı uzaklaştırmak için gayret göstermek ve kötülükleri önlemeye çalışmaktır. Ebu Musa anlatıyor, Hz. Peygamber ihtiyacının giderilmesini isteyen birisi gelince arkadaşlarına döner ve: "Şefaathçi (başaklarına yardımcı) olup sevap kazanın ki Allah da Peygamber'inin diliyle istediğine hüküm etsin" buyurdu." şeklinde ifade etmiştir.²⁵ Olumsuz (kötü) şefaath ise, suçlu cezayı hak ettiği halde ondan o cezayı iskat etmektir veya mağdurun hakkının çiğnenmesi ve adaletsiz hükmetmedir ki bu zaten yasaklanmıştır. Çünkü bu tür eylemlerde günah işleme ve düşmanlık etme gibi olumsuz harekette bulunma vardır. Nitekim ayette "Günah ve düşmanlıkta (birbirinize) yardımlaşmayın"²⁶ buyrulmuştur. Zira kötülük yapmada aracı ya da yardımcı olmak, onun günahına ortak olmak demektir. Başka bir ayette de "Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse ona da o kötülükten bir pay vardır"²⁷ buyurulmuştur. Bu ifadelerden anlaşılan ortak nokta şudur: Olumlu (güzel) şefaath, yapılması şeriatta (dinde) güzel görülen şefaathir. Olumsuz (kötü) şefaath ise, yapılması şeriatta kerih görülen ve haram kılınan şefaathir.²⁸ Ahmet Kalkan kötü şefaathi şu şekilde izah eder:

²² Maide, 5/2.

²³ Nisa, 4/85.

²⁴ Komisyon, *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, Kuveyt 1992, c. 26, s. 132.

²⁵ Ahmet Kalkan, *Ansiklopedik Kur'an Kavramları ve Güncel Yansımaları*, Step Ajans Matbaacılık İstanbul 2014, c. 9, s. 398.

²⁶ Maide, 5/2.

²⁷ Nisa, 4/85.

²⁸ Komisyon, *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye*, c. 26, s. 132.

“*Seyyie olan şefaata ise, insanların kötü yollara gitmesi için çalışmak, onların kötülüğü ve sapması için çaba harcamak ve onların zararı için gayret etmektir. İnsanların kötü yollara sapması için sebep hazırlamak ve yardımcı olmaktır. Şüphesiz ki bu şekilde, iyi veya kötü olarak şefaata etmek, insanlara yardımcı olmak karşılıksız değildir ve herkes yaptığı için karşılığını alır.*”²⁹

2.2. Ahiretteki Şefaata ve Kısımları

Kıyamet gününde Allah’ın kullarından bazı kimselere şefaata etme yetkisinin verilmesiyle beraber gerçekleşecek olan şefaati birkaç kısımda değerlendirmek mümkündür.

Hız. Peygamber efendimize has olup mahşer gününde uzun duruş ve o duruşun korkusundan dolayı, bütün mahlûkatın ürperdiği (korkudan sarsıldığı) andaki büyük şefaattir. Çünkü Ayette; “*Gecenin bir kısmında da uyanarak sana mahsus fazla bir ibadet olmak üzere teheccüd namazı kil ki, Rabbin seni Makam-ı Mahmud’a ulaştırır*”³⁰ buyurmuştur. Ulama da bu konuda kendi görüşlerini belirterek; “Buradaki zikri geçen Makâm-ı mahmûde, kıyamette insanların bir araya geleceği günde içinde buldukları o günün şiddetinden kurtulmak için Hız. Peygamber’e verilmiş şefaattir” demişlerdir. Bu konu ile ilgili birçok sahîh hadis varit olmuştur. Cennet ehlinin cennete girmeleri için olan şefaata. Hız. Peygamber’in ümmetinden âsi olanların cehenneme girmemeleri için ettiği şefaata. Hız. Peygamber’in ümmetinden tevhit ehlinin (kendi) günahlarından dolayı cehenneme girecek olanlar için ettiği şefaata, ama müminlerin birbirlerine edeceği şefaate gelince, bununla ilgili birçok hadis rivayet edilmiştir. İbn Kesir de *El-Bidaye ve’n-Nihaye* adlı eserinde konuyla ilgili meseleleri anlatmıştır.³¹

Buraya kadar saymış olduğumuz şefaata, müspet (olumlu) şefaata türlerindedir. Şimdi de olumsuz (batıl) olan şefaata türlerini zikretmeye çalışalım. Aslında Allah’ın izni dışındaki bütün şefaata türleri batıldır. Yani bu türdeki şefaata Allah’ın izni olmadan istenen ya da ehli şir-

²⁹ Kalkan, *Ansiklopedik Kur’an Kavramları*, c. 9, s. 398.

³⁰ İsrâ, 17/79.

³¹ Ebu İsmail Hâfiz İmâdüddin b. Ömer b. Kesir el-Kuraşî el-Dimaşkî, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, tahk.: Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türkî, Dâr’ü-hicr Gize 1999, c.XX, s.187-194.

kin anladıkları şefaattirlerdir.³² Zira bununla ilgili Kur'an'da; “Zalimlerin ne sıcak bir dostu, ne de sözü dinlenir bir şefaatchisi vardır”³³ başka diğer bir ayette de; “Artık şefaatchilerin şefaati onlara fayda vermez”³⁴ buyrulmuştur.

İmam Nevevî'nin *Müslim* şerhinde Kadı İyaz:

“Geniş bir nakil ile bilindi ki, Selef-i salihîn in peygamberimizin şefaati ve onların bu konudaki istek ve arzuları olduğunu söylemiş ve onların; “Eğer birisinin, şefaatin (ancak) günahkârlara olacağından, peygamber efendimizin şefaatinin siteme konusunda Allah'tan kendisine şefaet etmesini istemesi mekruhtur” demesine itibar edilmez. Çünkü şefaet bazen hesabın hafifletilmesi ve (cennette) derecelerin yükselmesi, için de olur. Akli selim olan herkes, kendisinin noksan olması itibariyle Allah'ın affına muhtaç olduğunu, ameli ile (cennete girme konusunda) hazır olmadığını ve helak olmaktan korktuğunu itiraf eder. Bunu diyenin mantığına göre, Allah'tan bağışlanmasını ve kendisine merhamet edilmesini istemesi gerekmez, çünkü bunlar cehennem ehli içindir”.³⁵ Şefaet ile ilgili saymış olduğumuz maddeleri biraz daha anlaşılması bakımından hadislerden örnekler vererek incelemeye çalışalım. Makâm-ı mahmûd ile ilgili ulemanın görüşlerini aktarmaya çalışacağız.

(Kıyametteki) duruşun korkusundan rahatlamak ve hesabın çabuk geçmesi konusundaki olan şefaet. Bu şefaet Kur'an'da Peygamber efendimize istinaden Makâm'ı Mahmude olarak zikredilen şefaattir. İmam Buharî ve başkalarının Hz. Ömer'den rivayet ettikleri bilinen sahih hadislerle sabittir ki Makâm-ı mahmûde'nin anlamı şefaattir. Nitekim bir hadiste; “Kıyamet günü güneş çok yaklaştığından dolayı (insanlardan çıkan) ter kulakların yarısına kadar ulaşır. Durum böyleyken onlar Hz. Âdem, Hz. Musa ve Peygamber'den yardım isterler. Sonra da orada bulunanların arasında (sıkıntılarını gidermek için) onlara şefaet edecektir. Nihayet (orada bulunan kapının) halkasını eliy-

³² Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Mesâil ve'r-Resâil fi'l-Akida*, tahk.: Abdül ilâh b. Süleyman b. Sâlim el-Ahmedî, Dârü't-Tayyibe, Riyad 1991, c. 2, s. 211-213.

³³ Mümin, 40/18.

³⁴ Müddessir, 74/48.

³⁵ Komisyon, *el-Mevsûat'ü'l-fıkhiyye*, c. 26, s. 133.

le tutuncaya kadar yürür. İşte o gün Allah Hz. Peygamberi Makam'ı Mahmude'ye ulaştırır ve oradaki (cem ehli) toplananlar bunu için Allah'a hamt ederler.”³⁶ İmam Taberî, kendi tefsirinde; “İlim ehlinin çoğunluğuna göre Makam-ı Mahmud, kıyamet gününün o şiddetli ve azametli durumundan dolayı Allah'ın insanlara merhamet etmesi için Hz Peygamberin insanlara şefaate edeceği bir makamdır.”³⁷ İşte bu Cumhur ulemanın gittiği görüştür.³⁸ Mefâtiḥ'in sahibi El-Râzî de; “Makam, (Kıyamette) azabı ıskat etme konusundaki şefaattir. Bu da Ehli Sünnet ulemasının görüşüdür.”³⁹ diyerek aynı görüşe katılmıştır Zamaḥşerî de aynı görüşü benimsemiştir.⁴⁰ İmam Kurtubî *et-Tezkire* adlı eserinde bu konuyla ilgili “Bu şefaate Makamdır faslı” şeklinde özel bölüm oluşturarak birçok görüşleri zikrederek onun şefaate olduğu ifade etmiştir.⁴¹ İbn Kesir,⁴² El-Alûsî⁴³ ve İbn Hazm⁴⁴ de aynı görüştedirler.

Konuyla ilgili hadis ehlinden İbn Hüzeyme,⁴⁵ ve İmam Nevevî⁴⁶ cumhurun görüşüne katılmışlardır. Nitekim İmam İbn Hacer Askalanî, Cumhur'u ulemanın bunun bir şefaate olduğunu söylediklerini⁴⁷ ifade ederek o da aynı görüşü savunmuştur.

³⁶ Ahmmet b. Ali b. Hacer el-Askalanî, *Tagḥîk'ul-t'âlik â'le Sahîh'ül-Buhârî*, Dâr Ammâr, tahk. Saït Abdürrahman Musa, (Amman, 1985), c. 3, s. 28.

³⁷ Ebu Cafer b. Carîr et- Taberî, *Câmi'ül-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, tahk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-türki, Dâr'ü-hicr, Kahire 2001, c. 15, s. 43.

³⁸ Taberî, *Câmi'ül- beyân*, XV, 43.

³⁹ Muhammed Umar Faherttin er-Râzi, *Mefâtiḥ'ül-ğayb*, Dârü'l-Fikr, Lübnan 1981, c. 21, s. 32.

⁴⁰ Cârullah Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Umar ez- Zamaḥşerî, *el-Keşşâf' an ḥaḳā'ik'ü ğavâmi'iz'it-tenzîl ve 'uyûmi'l-eḳâvîl fi vücûhi't-te'vîl*, tahk. Komisyon, Maktabat'ül-Abikân, Riyad 1998, c. 3, s. 542-543.

⁴¹ İmam Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Ebu Bekir b. Ferh el-Ensârî el-Endülüsi el-Kurtubî, *Kitâbu't-tezkire bi Ahvâl'ül-mevtâ ve umûru'l-mevtâ*, tahk. Sadık b. Muhammed b. İbrahim, Dâr el-Minhâc, Riyad 2004, c. 1, s. 601-603.

⁴² Hâfiz İmaduddin Ebu'l-Vefâ İsmail b. Kesir, *Tefsîr'ül-kur'âni'l-azîm*, tahk. Komisyon, Müesseset'u-Kurtuba, Cîze 2000, c. 9, s. 55-57.

⁴³ Şehabettin Seyyit Mahmut Alûsi Bagdâdî, *Ruhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve Seb'u'l-Mesânî*, tahk. Seyyit Mahmut Şukrî Alûsî, İdâre tib'ai'l-Minberiyye, Beyrut ts. c. 15, s. 140-141,

⁴⁴ İmam Ebu Muhammed Ali b. Ahmet el-Marûf bi ibn Hazm el-Zâhirî, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ'i ve'n-Nihel*, tahk. Komisyon, Dârü'l-Ceyl, Beyrut 1996, c. 4, s. 113.

⁴⁵ Ebu Bekir Muhammed b. İshak b. Hüzeyme, *Kitâbü't-Tevhîd ve isbat sıfati'r-Rabb Azze ve Celle*, tahk. Abdülaziz b. İbrahim Şehvân, Dârü'r-rüşd, Riyad 1988, s. 612.

⁴⁶ İmam Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim Nevevî el-Kuşayrî, *el-Minhâc fi şerḫi Şahîh-i Müslim*, el-Matbatü'l-Mısıriyye, Mısır 1929, c. 3, s. 75.

⁴⁷ Ahmet b. Ali b. Hacer el-Askalanî, *Fethu'l-Bârî bi şerḫ Sahîh-i Buhârî*, tahk. Komisyon, Dârü'l-marîfe, Beyrut: ts, c. 8, s. 399-400.

Kendilerine cehennemin vacip olduğu kimseler ile alakalı olan şefaata ise Müslim'in Sahih'inde geçen bir hadiste uzun uzun anlatılmıştır. Hadisin metni çok uzun olduğundan biz burada hadisin ancak son kısmından örnek vermeyi uygun buluyoruz, Kıyamet günündeki hadiseleri anlatırken Râvi diyor ki: "...Hz Peygamber:

"Şimşegin göz açıp kapayıncaya kadar nasıl çaktığını, sonra rüzgâr ve kuşun hızını da görmediniz mi? İnsanların en şiddetlilerinin amel-leri onları o şekilde geçirir. Peygamberiniz de o sıratın yanında durur ve Kulların amelleri aciz kalıp hatta onlardan birisinin ancak yorgun bir şekilde yürümesine kadar. Ya Rab! Selametle" diye niyazda bulunur. Sırat köprüsünün iki tarafında bağlanmış ve yakalamakla görevli köpekler bulunur. (Bu köprüden düşmeyip kimi kurtulur kimi de köprüden düşerek cehennemi boylar)."⁴⁸

Bu hadisten anlaşılan şudur ki, iman ehlinin amelleri eksik olup sırat köprüsünden yürümeleri zor olanlar için Hz. Peygamber'in onlar için "Allah'ım! Selametle (geçir onları)" şeklinde Allah'a dua ederek şefaata etmesi söz konusudur. Eğer onlardan herhangi birisi necat ehlinin ise, Allah Hz. Peygamber'in duasını kabul eder ve ona kendisi için şefaata etme izni verir. Eğer aksi durum söz konusu ise, o zaman cehenneme atıldıktan sonra da peygamberin şefaati ile oradan çıkartılacaktır. Sırat köprüsünden geçip geçemeyeceği konusu ise, her kulun amelinin iyi ya da kötü olmasına bağlıdır.

Günahlardan dolayı cehennemi hak etmiş tevhit ve iman ehlinin cehennemden çıkarılması ile ilgili şefaata, Peygamber ümmetinden hayatında büyük günah işlemeden ya da işlese de Nasuh tövbe eden kulları hiçbir azap görmeden Allah'ın izniyle cennete girerler. Ama böyle olmayıp aksine büyük günahlarda ısrar edenler ve Allah'a âsi olanlar cehenneme atıldıktan sonra ise bunlar için peygamberin şefaati söz konusudur. Nitekim Enes bin Malik'in rivayet ettiği bir hadiste efendimiz; "Şefaati ümmetimden büyük günah işleyenler içindir" buyurmuştur. Bu hadis değişik senetlerle Ebu Davut,⁴⁹ Tirmizi,⁵⁰

⁴⁸ İmam Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim Nevevî el-Kuşayrî, *el-Minhâc fî şerhi Şahih-i Müslim*, Beytü'l-efkâr ed-Devliyye, Riyad 1998, s. 111.

⁴⁹ Ebu Davut Süleyman b. Eşas es-Sicistânî el-Ezdî, *Sünen-i Ebu Davud*, tahk. Komisyon, Dârü ibn Hazm, Beyrut 1997, c. 5, s. 70-71,

⁵⁰ Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Savre, *el-Câmiu's-Sahih ve hüve Sünen-i Tirmizî*, tahk. İbra-

İbn Mace,⁵¹ İbn Hibban,⁵² Hakim el-Nisaburi⁵³ ve el-Tebarâni⁵⁴ tarafından rivayet edilmiştir. Sûfî Mevlâna Hâlid-i Bagdâdî de; “Günah işlemiş bulunan Müminlerin sırât köprüsünden düşmemeleri ve cehennem azabından korunmaları için kendilerine şefaata edilecektir. Ama günâhı çok olan Müminlere şefaata edilerek cehennemden çıkarmaları sağlanacaktır.”⁵⁵ şeklinde ifade etmiştir.

Yukarıdaki ifadelere bakıldığında, bu şefaata ancak Hz. Peygamber’in ümmetinin büyük günah işleyenlerine mahsus olduğu anlaşılmaktadır. Bunun böyle olması Efendimizin ümmetine karşı merhameti, şefkati ve Allah’ın onun ümmetine karşı kendisine verdiği lütfudur. Bir müminin Allah’a ortak koşma dışındaki ameli ne olursa olsun kul o günâhı için tövbe ederse Allah’ın izniyle af olunacak isterse de azap edecektir. Nitekim ayette;

“إِنَّ اللَّهَ لَا يُغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيُغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا” “Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar. Allah’a ortak koşan kimse büyük bir günah (ile) iftira etmiş olur”⁵⁶ buyurmuştur. Ancak Mutasavvıflardan İmam Gazâlî şefaate inanarak günah işlemeye devam eden kimselere uyarı mahiyetinde; “Suç işleyen insanlar, şefaata kabul edip etmemek konusunda iki ayrı kategoride değerlendirilebilir, çünkü korkmak borç gibi olur. Eğer bütün suçlar şefaati kabul etmiş olsaydı, Hz. Peygamber Kureyş’e itaat ile emretmez ve Fâtıma’yı isyandan men etmezdi. O, Peygamber olması hasebiyle hiçbir engel olmaksızın kızına şefaata edeceğini söyleyebilirdi. Şefaati arzulamak suretiyle istikameti terk edip kötü işleri yapmaya devam etmek, bir hastanın

him Atve İvaz, Matba’a Mustafa el-Bânî el-Halebî, Halep 1962, c. 4, s. 625

⁵¹ İmam Ebu Abdullah Muhahmed b. Yezit el-Kazvînî, *İdâu’l-dîbâce bi şerh sünen-i İbn Mâce*, Sefâü’z-Zavî Ahmet el-Adevî, Dârü’l-yakîn, y.y. ts. c. 5, s. 616.

⁵² Ebu Hâtim Muhammad b. Hibbân b. Ahmed et-Temimî el-Bustî, *Mevâridü’z-Zamân ilâ Zevâid-i İbn Hibban*, Nurettin Ali b. Ebu Bekir el-Heysemî, tahk. Komisyon. Dârü’s-Sakâfe, Dimaşık 1992, c. 8, s. 299.

⁵³ Ebu Abdullah el-Hâkim Nisaburî, *el-Müstedrek ‘ale’s-Şâhihâyn*, Dârü’l-Haremeyin li el-Tibâ’a, Kahire 1997, c. I, s. 129.

⁵⁴ Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmet Tebarâni, *el-M’ucemü’l-Kebîr*, tahk. Hamdî Abdülmecit es-Selefi, Maktaba İbn Teymiyye, Kahire, ts. c. 1, s. 258.

⁵⁵ Ahmet Kubat, *Mevlânâ Hâlid-i Bagdâdî Sûfî Kelâmı*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017, s. 227.

⁵⁶ Nisa, 4/48.

yakınlarından olan bir doktora ümit bağlayarak kendisini uçurumdan atmasına benzer”⁵⁷

Ebu Hanife de konuyla ilgili izah mahiyetinde; “Şefaatin büyük günah işleyenler içindir şeklinde söylense de aslında Hz. Peygamberin bütün ümmetinden cennet ehli olanlar için”⁵⁸ şeklinde ifade etmiştir. Ancak Bakillânî; “Bilmelisin ki, Ehli Sünnet Uleması onun şefaatinin ümmetinden büyük günah işleyenleri için olmasının sıhhatli olduğuna ittifak etmişlerdir”⁵⁹ şeklinde ifade etmiştir. Ebu Muzaffer de el-Tebşire’inde büyük günah ehli için olan şefaati zikretmiştir.⁶⁰ Konuyla ilgili İmam İbn Hazım “Bu, ehli İslam’ın günahkârları içindir. Haberi sâbit de (bununla ilgili olarak) gelmiştir”⁶¹ buyurarak kendisinin de bu görüşte olduğunu belirtmiştir. İbn Teymiyye de; “Büyük günah ehli ile ilgili şefaahat hadisleri Peygamber efendimizden mütevatir olarak sabit olmuştur. Ayrıca Sahabe ve Tabiundan Selef Ulema ve diğer âlimler de bunun böyle olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Ancak bid’at ehlinden Hâricî, Mütezile ve bunlara benzer birkaç fırka bu konuda tartışmaya gitmişlerdir.”⁶²

İman ehlinden günahkâr olanlarının efendimizin şefaati ile cehennemden çıkartılmasıyla ilgili İmam Nevevî; “Her kim Allaha şirk koşmadan ölürse, büyük günahlara devam ısrar etmesine rağmen cehennemde ebedi kalmayacaktır.”⁶³ şeklinde ifade etmiştir. Münâvî,⁶⁴ ile Mübarekfûrî⁶⁵ benzer görüşü benimsemişlerdir. İbn Hacer Askelanî; “Bu ümmetin günahkârlarından bir cemaat cehennem’de azabı gör-

⁵⁷ Ebu Hâmid Hücetü’l-İslâm Muhammed el-Gâzâlî, *İhyâü ulûmi’l-dîn*, trc. Ahmet Sreda-roğlu, Erkam Yayınları, İstanbul 2016, c. 4, s. 1293.

⁵⁸ Ebu Hanife Numan b. Sabit, *el-Fıkhü’l-ekber*, Şerh. Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmut el-Hanefî el-Semarkandî, tahk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî, Şu’ûnu’l-Diniyye Devletü’l-Küveyt, Katar: ts, s. 90.

⁵⁹ Ebu Bekir b. Tayyip el-Bakillânî el-Basrî, *el-İnsâf fi mâ yecibu i’tikâdühü ve me lê yecüzü el-ehlü bihi*, tahk. Muhammed Zâhit el-Hasan el-Kevserî, Dârü’t-Tevfik el-Nemuzeciyye, y.y. ts, s. 162.

⁶⁰ Ebu Muzaffer el-İsfarainî, *Tebşira fi’l-din ve Temyüzü’l-firaki’n-nâciyye ani’l-firaki’l-fâlikin*, tahk. Kemal Yusuf el-Hûr, Âlem el-Kutup, Beyrut 1983, s. 174.

⁶¹ İbn Hazm, *el-Fasl fi’l-Milel*, c. 4, s. 113

⁶² Ahmet b. Abdülhalim b. Abdüsselam b. Teymiyye, *Mecmûa-i fetâvâ*, Mecma’a, el-Malik Fahd, y.y. ts, c. 4, s. 309.

⁶³ Nevevî, *Sahih-i Müslim*. C. 3, s. 75.

⁶⁴ Muhammed Rauf el-Münâvî, *Feyzü’l-Kadir*, Dârü’l-Marife, Beyrut 1972, c. 4, s. 162.

⁶⁵ Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim el-Mübarekfûrî, *Tuhfetü’l-ahvezîbi şerh Câmi-i Tirmizî*, tahk. Abdurrahman Muhammed Osman, Dârü’l-Fikr, y.y. ts. c. 7, s. 121.

dükten sonra şefaât ve rahmet ile oradan çıkartılacaklardır.”⁶⁶ el-Âzîm Âbâdî de Ebu Davut şerhinde buna benzer açıklamalarda bulunmuştur.⁶⁷ İmam Buhari'nin tahriç ettiği bir hadiste Amrân bin Husain Hz. Peygamberden rivayet etmiştir ki, O; “Bir kavim Cehennemden Muhammed'in şefaât etmesiyle çıkartılıp Cennet'e girecekler ve bunlar Cehennemlikler diye isimlendirileceklerdir.”⁶⁸

Yukarıdaki varit olan rivayetlere bakıldığında, ister büyük günah olsun isterse küçük günah olsun Allah'ın izniyle peygamber onlara şefaât ettikten sonra bütün müminlerin cennete girecekleri söz konusudur. Bu Allah'ın Hz. Peygamber'in son ümmetine olan fazileti ve keremidir. Hadislerden de anlaşıldığı üzere şefaât etme konusunda peygamberlerin arasında en ehil olan kimse Hz. Peygamber efendimiz olduğu beyan olunmuştur. Bu konuda da ulema ittifak etmişlerdir.

Cennet ehlinin cennetteki derecelerini yükselmesi için olan şefaât. Bu mevzuyla ilgili Hz. Peygamberden birçok hadis varit olmuştur. Bu da belli bir sebeplere taalluk ederek gerçekleşecek olan şefaât türündendir. Vele ki (mümin) birisi günahları için tövbe etmeden vefat ederse, Allah istediği kulunu bu şefaât sayesinde bağışlar. Ama işlediği günahları için Allah'a tövbe ederse, Allah bu sebeplerden dolayı cennette o kullarının derecelerini yükseltir.

Bazı Müslümanlar ölmüş zatlardan şefaât istedikleri gibi dirilerden de şefaât istemektedirler. Ercüment Özkan, Süleyman Uludağ'ın bu tür mevzuyla ilgili görüşünü şu şekilde ifade etmiştir; “Buna ilaveten sufiler ve tarikat ehli ölülerin, yatırların, ermişlerin, türbelerde gömülü olan velilerin ruhlarının, sağ insanlara şefaâtçi olacaklarına ve bunların Allah'a nazlarının geçtiğine inanırlar. Bu anlamdaki şefaât onlara özgüdür ve genellikle şefaât deyince de bu anlaşılır. Bunun için türbelere ve yatırlara gidilir, oralara adaklar adanır, kurbanlar kesilir, paralar atılır, çaputlar bağlanır, dua edilir, namaz kılınır. Böylece buralarda gömülü olup Allah'ın sevgili kulları ve yakın dostları olduklarına inanılan ölülerin ruhlarının Allah katında şefaâtçi olmaları

⁶⁶ İbn Hacer, *Fethü'l-bâri*, c. 2, s. 462

⁶⁷ Ebu Tayyip Muhammed Şems el-Hak el-Âzîm Ebâdî, *A'vni'l-mâ'bûd sünen Ebu Davud, el-Mektebetü's-Selefiyye*, Medine 1969, s. 13, 72-73.

⁶⁸ İbn Hacer, *Fethü'l-bâri*, c. 2, s. 418

istenir. Özellikle tarikat şeyhlerinden, gavslardan, kutuplardan şefaatin istenir ve bu şefaatin pek çok müşkül meseleyi çözdüğü kabul edilir.”⁶⁹ Allah’ın izniyle şefaatin ehil olanlar hakkında Kur’an’da; “Şefaatin için Allah’ın kendilerine izin ve yetki verdiği kişilerden başka hiçbir kimse şefaatin olamaz”⁷⁰ buyrulmuştur. Yani sadece O’nun müsaade ettiği ve kendilerinden hoşnut olduğu müminler şefaatin ehil olurlar. Bunlar peygamberler, evliyalar, takvâ sahipleri, sâlih kimseler, şehitler, sıddıklardır. Ehl-i sünnet uleması şirk dışındaki bütün büyük günâhları şefaatin, aynı zamanda ilâhî af ve mağfiretin kapsamında görmektedir.⁷¹

Yunus’a göre Hz. Muhammed, şefaatin sahibidir ve mahşer gününde bütün ümmetine şefaatin ehil olacaktır.⁷² Yunus gene başka bir yerde kendisiyle ilgili; “Yûnus senin çoktur günâhın sen ağlarısın da haklıdır. Yarın sana Hz. Muhammed’in şefaati lazımdır” (385/8) diyerek bu konudaki düşüncesini ifade etmiştir. Yani ona göre Hz. Muhammed Allah’ın övgü ile yarattığı sevdiği peygamberidir. O, ümmetine çok düşkündür. Kim onun sünnetine uyar ve onun getirmiş olduğu emir ve buyrukları yerine getirirse kabirde sorgu ve sualden muaf tutulur ve cennete girer.⁷³

Ehl-i sünnet âlimleri ve birçok ulema, şefaatin varlığı ve buna inanmanın gerekliliği konusunda hem fikirdirler. Çünkü bununla ilgili ayette; “O gün, Rahman’ın izin verdiği ve razı olduğu kimse-den başkasının şefaati fayda vermez”⁷⁴ şeklinde ifade edilmiştir. Başka bir ayette de; “Onlar, O’nun razı olduğu kimselerden başkasına şefaatin edemezler...”⁷⁵ buyrulmuştur. Günahkâr Müslümanlar için, ahirette şefaatin gerçekliği ile ilgili tevatür derecesine ulaşmış birçok hadis var olmuştur. Peygamberler, Melekler ve Salih müminlerin arasından yegâne Allahü Teâlâ’nın izin verdiği kimseler şefaatin ehil olmeye müstahak olurlar. Konuyla ilgili bir rivayette; “Allah buyurur “Me-

⁶⁹ Ercümen Özkân, “Şefaatin”, İKTİBAS, 31, Ankara 2011: 13.

⁷⁰ Bakara, 2/255.

⁷¹ Süleyman Uludağ, *Keşif ve Keramet*, Süfi Kitap, İstanbul 2018,

⁷² Rıdvan Demir, *Yunus Emre’nin Eserlerinde Din ve Değerler Eğitimi*, Nobel Bilimsel Eserleri Yayınları, Ankara 2019, s. 45.

⁷³ Rıdvan Demir, *Yunus Emre’nin Eserlerinde Din ve Değerler Eğitimi*, 46.

⁷⁴ Taha, 20/109.

⁷⁵ Enbiya, 21/28.

lekler, Peygamberler ve müminler şefaate ederler, (nihayet) Allah'ın merhamet etmediği kimse kalmaz. Bu durumda, Allah cehennem ehlinde bir kabza (avuç) ve hiç hayır işlememiş bir kavim çıkartır” buyurmuştur”.⁷⁶ İmam Tahanevî'nin, İmam Nevevinin şefaatin neveleri hakkındaki görüşlerini kendi eserinde (Keşşaf'ında) zikrettiğini yukarıda ifade etmiştik.⁷⁷ Bu konuda, yani şefaatin neveleri konusunda İmam Ahmet de bu tür şefaathle ilgili hadislerden birtakım deliller getirerek konuyu izah ederken; “Şefaate, Kur'an ve Sünnet ile sâbittir ve iki kısma ayrılır. Müspet: (olumlu). Bunun olabilmesi için O'nun müsaadesi gereklidir. Nitekim Ayette; “Semada birçok melek mevcuttur ki bu meleklerin şefaathleri; sadece Allah'ın izniyle, istediği ve hoşnut olduğu kimselere fayda verir”⁷⁸ Başka ayette de; “O gün Rahman'ın izin verdiği ve sözünden razı olduğu kimseden başkasının şefaati fayda vermez”⁷⁹ buyrulmuştur.

Sonuç

Şefaate, Kur'an-ı Kerim'de yer alan ayetlerde her ne kadar nefiy sıygasıyla gelmiş olsa da bu ifadeler onun caiz olmadığı anlamına gelmez. Ancak bazı şartların yerine getirilmesi ve Müslümanlardan buna ehil olması şartı aranır. Yani Allah'ın izniyle şefaate etmeye muktedir olmaları gerekir. Hadis-i Şeriflerde ise Hz. Peygamber şefaatin kimler için olacağını açıkça ifade etmiştir. Konuyla ilgili varit olan Hadis-i Şerifler selef ve halef olmak üzere birçok ulema tarafından yorumlanmıştır.

Kıyamet gününün o dehşetli anında beşeriyetin tümü kendisine sığınıp destek olacak bir makam arayışında olacaklardır, nihayet Hz. Peygamber'e sığınacaklar. O da, Allah'ın izniyle bu insanlara şefaate edecektir. Bu tür şefaate “eş-şefa'atu'l-uzmâ” denmekte ve ayrıca başka hiçbir bir peygambere ait olmayıp, sadece Hz. Muhammed'e mahsustur. İkincisi, herhangi bir topluluğun, hesap sorulmaksızın cennete

⁷⁶ Komisyon, *el-Mevsûat'ül-fikhiyye*, c. 26, s. 131-132.

⁷⁷ Tahanevî, *Keşşafü ıstılâhâtü'l-fümûn ve'l-ulûm*, c. 1, s. 1034.

⁷⁸ Necm, 53/26.

⁷⁹ Taha, 20/109.

girdirilmesi şeklindeki şefaattir. Bu da sadece ona mahsus olunmuştur. Üçüncü ise, cehennemi hak etmiş bir topluluk için yapılacak olan şefaattir. Dördüncüsü, cehenneme girmiş bir günahkâr Müslümanı kurtaracak olan şefaattir. En sonuncusu da cennet ehlinin cennetteki derecelerini yükseltecek olan şefaattir. Bu beş kategorinin daha sonraki dönemlerde ona kadar çıkartıldığını söylemek mümkündür. Mesele; Bu kategoridekilerin birkaç tanesi, Medine ehli için yapılacak olan şefaattir, bir başkası da, Hz. Peygamberin kabrini ziyaret eden ve ona çokça salâvat getiren kimselere yapılacak şefaattir.

Hz. Muhammed ümmetinden Ehl-i tevhid olduğu halde günahkâr olup, cehennemi hak eden kimselere hem Hz. Muhammed hem de Allah'ın dilediği kimseler O'nun izniyle şefaate edeceği tespit edilmiştir. Bağlantı bağlacı? Ehl-i tevhid'den cehenneme giren günahkârlara, Hz. Muhammed başta olmak üzere diğer peygamberlerin ve bazı Müslümanların şefaate edeceğine inanılmaktadır. Bazı kimseler de Hz. Muhammed'in yanı sıra, diğer peygamberler olmak üzere, meleklerin, âlimlerin ve şehitlerin de şefaate etmeye yetkili oldukları ifade etmektedirler. Ayrıca Hz. Peygamber'in kabrini ziyaret eden ve ona çokça salâvat okuyan kimselere de şefaate edileceği ifade edilmiştir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de bazı kimseler kıyamette kendilerine yardımcı olmaları için hem dirilerden hem de ölmüş kimselerden şefaate dilemektedirler. Bu durum mutasavvıfların arasında daha çok görülmektedir. Onların böyle yapmaları, kendilerinden şefaate istedikleri kimselerin Allah'a nazlarının geçtiğine ve bunların Allah katında daha üstün olduklarına duyulan inançlarından kaynaklandığı söylenebilir. Genellikle şefaate denince de bu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı bazı kimseler türbelere gidip adak adayıp, kurban kesip yanlarında kıymetli ne varsa oraya atmaktadır. Buna ilaveten bu mekânlarda namaz kılıp dua etmektedir. Mutasavvıflardan İmam-ı Rabbânî salih ve muhterem zatların, Allah'ın izni ile ahiret gününde, isyankârlar ve günahkârlar hakkında şefaate edeceklerinin gerçek olduğunu ifade etmiştir.

Ancak şu bir gerçek ki ahirette herkes kendi yapıp ettikleriyle hesaba çekileceğinden, insanların hayattayken yaşantısına dikkat etmeleri birçok mutasavvıf tarafından öğütlenmiştir. Nitekim Gazâlî şefa-

ate inarak günah işlemeye devam eden kimseler hakkında önemli uyarılarda bulunmuştur. Yani şefaati ummak suretiyle takvâyı terk edip isyana dalan kimseyi, bir hastanın akrabasından olan bir hekim-e îtimâd ederek kendisini tehlikelere atmasına benzetmiştir. Allah'ın adaleti kaçınılmazdır. Çünkü O mutlak adalet sahibidir. Kıyamette Allah'ın daha çok önem vereceği şey iman ve amallerdir. Şefaate gelince o, Allah'ın Hz. Peygamber'e onun ümmeti için bir yardımda bulunmak ya da aracı olmak gibi anlaşılabilir. Bu da Allah'ın kullarına karşı merhametini ve lütfunu göstermektedir.

Kaynakça

- Ahmet, Kubat. *Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî Sûfi Kelâmı*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2017.
- Askalânî, Ahmet b. Ali b. Hacer, *Fethu'l-Bârî bi şerh Sahih-i Buhârî*, tahk. Komisyon, Dârü'l-marife, Beyrut ts, c. 8.
- Asalanî, Ahmet b. Ali b. Hacer, *Taglîku't-tâlik â'le Sahîh'il-Buhârî*, Dâr Ammâr, tahk. Sait Abdürrahman Musa, Amman 1985, c. 3.
- Bagdâdî, Şehabettin Seyyit Mahmut Alûsî, *Ruhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'ani'l-Azîm ve Seb'u'l-Mesânî*, tahk. Seyyit Mahmut Şukrî Alûsî, İdâre tib'ai'l-Minberiyeye, Beyrut ts.
- Basrî, Ebu Bekir b. Tayyip el-Bakillânî, *el-İnsâf fi mâ yecibu i'tikâddühü ve me lê yecûzü el-cehlü bihi*, tahk. Muhammed Zâhit el-Hasan el-Kevserî, Dârü't-Tevfik el-Nemuzeciyye, y.y. ts.
- Bustî, Ebu Hâtim Muhammad b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî, *Mevâridü'z-Zam'ân ilâ Zevâid-i ibn Hibban*, Nurettin Ali b. Ebu Bekir el-Heysemî, tahk. Komisyon. Dârü's-Sakâfe, Dimaşık 1992.
- Demir, Rıdvan. *Yunus Emre'nin Eserlerinde Din ve Değerler Eğitimi*, Nobel Bilimsel Eserleri Yayınları, Ankara 2019.
- Dimaşıkî, Ebu İsmail Hâfiz İmâdüddin b. Ömer b. Kesir el-Kuraşî, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, tahk. Abdullah b. Abdul Muhsin et-Türkî, Dâr'ü-hicr, Gize 1999.
- Ebâdî, Ebu Tayyip Muhammed Şems el-Hak el-Âzîm, *A'vmü'l-mâ'bûd sünen Ebu Davud*, el-Mektebetü's-Selefiyye, Medine 1969.

- Ebu Hanife Numan b. Sabit, *el-Fıkhü'l-ekber*, Şerh. Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmut el-Hanefî el-Semarkandî, tahk. Abdullah b. İbrahim el-Ensârî, Şu'ûnu'd-Diniyye Devletü'l-Küveyt, Katar ts. el-Gâzâlî, Ebu Hâmid, Hücetü'l-İslâm Muhammed, *İhyâü ulûmi'd-dîn*, trc. Ahmet Sredaroğlu, İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Kılıç, Mahmut Erol, *Tasavvufa Giriş*, Sûfî Kitap Yayınları, İstanbul 2012.
- İsfahân, Râgıb, *el-Müfredât fi garibi'l-Kur'ân*, tahk. Safvân Adnân Davudî, Dâr el-Kalem, Dimaşk 2009.
- Ezdî, Ebu Davut Süleyman b. Eşas es-Sicistânî, *Sünen-i Ebu Davud*, tahk. Komisyon, Dârü ibn Hazm, Beyrut 1997.
- Ezherî, Ebu Mansur Muhammed bin Ahmet, *Tehzîbü'l-luga*, , tahk, komisyon, Dârü'l-Misriyye, Mısır ts.
- Ferâhîdî, Halil b. Ahmet, *Kitâbü'l-Ayn*, tahk. Abdülhamit Handâvî, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2003.
- Feyruzâbâdî, Mecuttin Muhammed bin Yakup, *el-Bahrü'l-Muhît*, Müessesese el-Risâle, tahk. Muhammed Naîm, Lübnan, y.y. 2005.
- Feyûbî, Ahmet b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhu'l-Münîr*, Maktabatü Lübnan, Beyrut 1987.
- İbn Düreyt, Ebu Bekir Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretü'l-luga*, tahk. Remzî Münîr, Dârü'l-İlm, Beyrut 1987.
- İbn Fâris Ebu'l-Hüseyn Ahmet, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, tahk, Abdüsselam Muhammed Harun, Dâü'l-Fikr, Beyrut ts.
- İbn Hüzeyme, Ebu Bekir Muhammed b. İshak, *Kitâbü't-Tevhit ve isbat sıfati'r-Rabb Azze ve Celle*, , tahk. Abdülaziz b. İbrahim Şehvân, Dârü'r-rüşd, Riyad 1988.
- İbn Kesir, Hâfız İmâdu'd-dîn ebu'l-Vefâ İsmail, *Tefsîru'l-Kurân'i-Azîm*, tahk. Komisyon, Müessesese -i Kurtuba, Kahire 2000.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazıl Cemalettin Muhammed b. Mükrim, *Lisân'ül-Arab*, Dâr'ü-Sadır, Beyrut ts.
- İbn Savre, Ebu İsa Muhammed b. İsa, *el-Câmiu's-Sahîh ve hüve Sünen-i Tirmizî*, tahk. İbrahim Atve İvaz, Matba'a Mustafa el-Bânî el-Halebî, Halep 1962.
- İbn Sîde, Ali b. İsmail, *el-Muḥkem ve'l-muḥîṭü'l-a'zam*, tahk, Komisyon, M'ahadu'l-Mahtûtât, Mısır 1958, c. 1.

- İbn Teymiyye, Ahmet b. Abdülhalim b. Abdüsselam, *Mecmûa-i fetâvâ*, Mecma'a, el-Malik Fahd, y.y. ts, c. 4.
- İbn Teymiyye, Ahmet b. Abdüsselam b. Abdülhalim, *Mecmû'a-i Fetâvâ*, tahk. Abdurrahman Muhammed b. Kasım, Mecmaâ el-Melik Fahd el-Mushaf el-Şerif, Vizâre Şu'un el-İslâmiyye, Medine 2004, c. 7.
- İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *en-Nihâye fi ğaribi'l-ħadîş ve'l-eşer*, tahk. Ahmet b. Muhammed el-Harrât, İdâre Şu'ûn el-İslâmiyye, Katar ts.
- İsfarainî, Ebu Muzaffer, *Tebşira fi'd-din ve Temyüz el-firak el-nâciyye an el-firak el-fâlikîn*, tahk. Kemal Yusuf el-Hût, Âlem el-Kutup, Beyrut 1983.
- İsmail b. Hammad el-Cevherî, *Tâcü'l-luġa ve şihâhu'l-'Arabîyye*, tahk. Ahmet Abdulgaffar el-Attâr, Dârü'l-İlim, Beyrut 1956.
- Kalkan, Ahmet, *Ansiklopedik Kur'an Kavramları ve Güncel Yansımaları*, Step Ajans matbaacılık, İstanbul 2014, c. 9.
- Kazvînî, İmam Ebu Abdullah Muhahmed b. Yezit, *İdâ el-Dibâce bi şerh sünen İbn Mâce*, Sefâü'z-Zavî Ahmet el-Adevî, Dârü'l-yakîn, y.y. ts.,
- Komisyon, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, Kuveyt Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, Kuveyt 1992.
- Kurtubî, İmam Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Ebu Bekir b. Ferh el-Ensârî el-Endülüsî, *Kitâbu't-tezkire bi Ahvâl i'l-mevtâ ve umûru'l-mevtâ*, tahk. Sadık b. Muhammed b. İbrahim, Dâr el-Minhâc, Riyad 2004.
- Kuşayrî, İmam Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim Nevevî, *el-Minhâc fi şerhi Şahîh-i Müslim*, el-Matbatü'l-Mısıriyye, Mısır 1929.
- Kuşayrî, İmam Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc b. Müslim Nevevî, *Sahîh-i Müslim*, Beytü'l-efkâr ed-Devliyye, Riyad 1998.
- Mervezî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Mesâil ve 'r-Resâil fi'l-Akida*, tahk. Abdül ilâh b. Süleyman b. Sâlim el-Ahmedî, Dârü't-tayyibe, Riyad 1991.
- Mübarekfürî, Muhammed Abdurrahman b. Abdürrahim, *Tuhfetü'l-ahvezî bi şerh Câmi-i Tirmizî*, tahk. Abdurrahman Muhammed Osman, Dârü'l-Fikr, y.y. ts.
- Münâvî, Muhammed Rauf, *Feyzü'l-Kadîr*, Dârü'l-Marife, Beyrut 1972.

- Nisaburî, Ebu Abdullah el-Hakim, *El-Müstedrek 'ale's-Şahîhayn*, , Dârü'l-Haremeyin li el-Tibâ'a, Kahire 1997.
- Özkan, Ercümend "Şefa'at" *İKTİBAS*, 31, Ankara 2011.
- Râzi, Muhammed Faherttin Umar, *Mefâtihü'l-ğayb*, Dârü'l-Fikr, Lübnan 1981.
- Taberi, Ebu Cafer b. Carîr, *Câmiu'l-beyân an te'vili âyi'l-Kur'ân*, tahk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-türkî, Dâr'ü-hicr, Kahire 2001.
- Tahânevî Muhammed b. Ali, *Keşşâfû ıstılâhâtı'l-fünûn ve'l-ulûm*, tahk. Ali Dahrûc, Maktabatü Lübnan, Beyrut 1996.
- Tebarânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmet, *el-M'ucemü'l-Kebîr*, tahk. Hamdî Abdülmecit es-Selefi, Maktaba ibn Teymiyye, Kahire ts.
- Uludağ, Süleyman, *Keşif ve Keramet*, Sûfi Kitap, İstanbul 2018.
- Zâhirî, İmam Ebu Muhammed Ali b. Ahmet el-Marûf bi İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-Milel ve'l-Ehvâ'i ve'n-Nihel*, tahk. Komisyon, Dârü'l-Ceyl, Beyrut 1996.
- Zebidî, Muhammed Murtaza, *Tâcû'l-arûs min cevâhiru'l-kâmûs*, tahk. Abdualim Tahâvî, Küveyt, y.y. 1984.